

Hedwigepolder: de weerstand voorbij?

Het moment nadert dat de Hertogin Hedwigepolder weer onderdeel wordt van de natuur en het water van de Westerschelde. De voorbereidingen om medio 2023 de polder te kunnen inunderen verlopen voor spoedig. Het proces om 'op de zee verworven land' weer aan de zee terug te moeten geven druist nog steeds in tegen het gevoel van veel Zeeuwen. De juridische procedures mogen dan zijn afgerond, de weerstand is nog niet geheel verdwenen. Hoe ga je daarmee om? Een gesprek met de projectleiders Eva Haverkorn van Rijsewijk en Richard Rozemeijer van Provincie Zeeland.

Jos van Maarschalkerweerd

De Lage Landen hebben een lange geschiedenis van wateroverlast. In Vlaanderen was de oorzaak vaak de invloed van de getijden van de Noordzee op de Schelde en haar zijrivieren. Dat kan bij stormvloed leiden tot extreem hoge waterstanden en overstromingen. Na rampzalige overstromingen zoals die van 1953 en 1976, lanceerde de Belgische overheid in 1977 het Sigmaplan. Dat bestond uit drie maatregelen: stevigere en hogere dijken voor het volledige bekken van de Zeeschelde, gecontroleerde overstromingsgebieden om uitzonderlijk hoge waterstanden op te vangen bij stormvloed en een stormvloedkering in Oosterweel, vlakbij Antwerpen. De stormvloedkering is overigens

Richard Rozemeijer en Eva Haverkorn van Rijsewijk | Foto: Jos van Maarschalkerweerd

Geografische locatie – plankaart

nooit gerealiseerd. Het Nederlandse programma 'Ruimte voor de rivier' lijkt in dat opzicht op het Sigmaplan.

Geschiedenis Hedwigepolder

De Hertogin Hedwigepolder is een ingepolderd deel van het Verdrongen Land

van Saeftinghe, een natuurgebied in Zeeuws-Vlaanderen op de grens met Vlaanderen. De polder ligt tegen de Nederlands-Vlaamse grens en grenst aan de Vlaamse Prosperpolder. Het gebied was al vóór de Tachtigjarige Oorlog (1568-1648) bedijkt. Tijdens deze

HET GROOTSTE BRAKWATER- SCHORRENGEBIED VAN WEST-EUROPA

De linkeroever in België met de haven van Antwerpen | Foto: Provincie Zeeland

oorlog staken Nederlandse soldaten in 1584 om strategische redenen (inundatie) de laatste intact gebleven dijken door en verdween Saeftinghe onder water. In de 17e eeuw werd opnieuw begonnen met bedijken, en in 1907 was de Hertogin Hedwigepolder het laatste op de zee veroverde gebied in de oosthoek van Zeeuws-Vlaanderen.

Ontpoldering

Op 12 november 2014 bevestigde de hoogste bestuursrechter in Nederland, de Raad van State, dat de polder onder water mag worden gezet. In 2018 nam de Hoge Raad de laatste belemmering weg over de onteigening van de grond, die door de grondeigenaar was opgeworpen. Eva Haverkorn van Rijsewijk: "In het verdrag 'Ontwikkelingsschets 2010 Schelde-estuarium' tussen Nederland en Vlaanderen is de inrichting van zowel de Hedwige- als de Prosperpolder tot één intertijdengebied opgenomen, naast een aantal andere natuurherstelmaatregelen. De uitvoering van deze maatregelen is nodig om de natuur in het Schelde-estuarium in een goede staat van instandhouding te brengen. Door de ontpoldering ontstaat er 465 hec-

tare nieuwe getijdennatuur: 295 hectare daarvan ligt in Nederland, de overige 170 in Vlaanderen. Het nieuwe natuurgebied verbindt aan de linkeroever de Vlaamse schorren 'Ouden Doel' en het 'Paardenschor' met het Nederlandse 'Verdronken Land van Saeftinghe' tot één groot, grensoverschrijdend natuurgebied.

Samen met de Doelpolders en Prosperpolders is het goed voor zo'n 4700 hectare getijdennatuur en wordt daarmee het grootste brakwaterschorreng gebied van West-Europa." Richard Rozemeijer: "De verwachting is dat bijna vergeten soorten als de bruine kiekendief, de kluut, lepelaar, visdief, tureluur, argusvlinder, de patrijs en vele andere er nieuwe kansen gaan krijgen."

Hedwige-Prosperpolderproject

Richard Rozemeijer: "Het Hedwige-Prosperproject is onderdeel van zowel het Natuurpakket Westerschelde aan Nederlandse zijde als het Sigmaplan aan Vlaamse zijde. Vlaanderen voert overeenkomstig het verdrag de werkzaamheden op Nederlands grondgebied uit. Daarvoor zorgt de Vlaamse waterwegbeheerder Vlaamse Waterweg NV

in samenwerking met Provincie Zeeland. Provincie Zeeland faciliteert de planvorming, doet het omgevingsmanagement en de grondverwerving en de overdracht van het beheer. Ook maken wij recreatief medegebruik in het gebied mogelijk. Het Belgische deel van het Hedwige-Prosperproject is al grotendeels uitgevoerd. Wij hebben het nu over de realisatie op Nederlands grondgebied.

De eerste werkzaamheden bestaan uit het aanleggen van een nieuwe primaire kering, die moet aansluiten op de primaire kering op Belgisch grondgebied. Vervolgens wordt een krekensstelsel gegraven, dat is gebaseerd op het oorspronkelijke post-middeleeuwse stelsel." Eva Haverkorn van Rijsewijk: "Expert judgement heeft geleid tot een stelsel van geulen en krekens. Waar het water het gebied instroomt, zijn de stroomsnelheden hoog. Achterin het gebied neemt de stroomsnelheid af. Zo kunnen verschillende estuariene natuurwaarden ontstaan." Rozemeijer: "Op de grens van het Land van Saeftinghe en de Hedwigepolder ligt de leidingendam, een verstevigd landlichaam ter bescherming van daar aanwezige gasleidingen. Die dam moet worden geoptimaliseerd om inundatie mogelijk te maken. Ook de opstallen van de huidige bewoners en bestaande beplanting moeten worden verwijderd.

Panoramaheugel

De laatste maatregel bestaat uit het verwijderen van de Sieperdadijk en de Scheldedijk. Over het afgraven van de bestaande Scheldedijk wordt door de aannemerscombinatie nog een plan uitgewerkt." Eva: "Voor het recreatieve medegebruik is een panoramaheugel ontworpen, die uitzicht geeft over het gebied en een belevingspunt moet gaan worden. De panoramaheugel zit niet in het Rijksinpassingsplan, daarom wordt daar een aparte procedure voor doorlopen. De plannen zijn samen met de omgeving bedacht en het voorstel wordt dan

Graafwerkzaamheden hoofdgeul en archeologie | Foto: Anita Eijlers

ook gedragen door de ‘streekhouders’. Bijzonder om te melden is dat de panoramaheuvel wordt aangelegd met de rest van de uitkomende grond, waardoor er werk met werk gemaakt kan worden. Winst voor natuur, het beperken van de milieubelasting, de gedachte dat er geen grond uit de polder wordt afgevoerd en het beperken van de kosten van grondtransport speelden mee in de keuze van dit plan.” Richard: “De panoramaheuvel wordt 28 meter hoog met daarop een uitkijktoren, zodat je ook de beleving van de Schelde als getijderivier meekrijgt.

Aanbesteding

De Vlaamse Waterweg NV heeft het Hedwige-Prosperproject in de vorm van een RAW-bestek in de markt gezet. Door middel van een Europese openbare aanbesteding heeft de Belgische aannemerscombinatie Baggerwerken Decloedt – Jan De Nul – Aertssen het werk aangenomen voor een bedrag van circa € 50 miljoen. Die combinatie heeft eerder al de werkzaamheden in het Vlaamse deel van de Prosperpolder uitgevoerd.” Eva: “Dat dit een echt grensoverschrijdend project is, zie je terug in verschillen van aanpak. Zo ging men voor het

Vlaamse deel in eerste instantie uit van een bres in de dijk in combinatie met een beperkt geulenstelsel, terwijl Nederland kiest voor het helemaal weggraven van de dijk met een uitgebreid geulenstelsel. Tijdens de voorbereiding en nu tijdens de uitvoering van het project wisselen we veel kennis en ervaring uit, waardoor we in aanpak naar elkaar zijn toegegroeid.” Richard: “Ook in de aanbesteding zie je verschillen. Waar in Nederland op basis van functionele eisen wordt uitbesteed, omschrijft de Belgische opdrachtgever exact wat hij wil hebben. Daardoor staat het technisch kennisniveau van de Belgische opdrachtgever ook op een hoger niveau dan in Nederland.”

Omgevingsmanagement

Richard: “De omgeving van het project is overzichtelijk te noemen. De polder zelf had vooral een agrarische bestemming en er stonden enkele woningen. De onteigening was wel een lang proces. De grootgrondeigenaar heeft tot aan de Hoge Raad tegen de onteigening geprocedeerd. Op 5 januari 2018 bepaalde de Hoge Raad dat het oordeel van de rechtbank Zeeland-West-Brabant van 8 juni 2016 in stand bleef. Dat betekende dat

de Staat door kon gaan met de onteigening van de Hedwigepolder.

Wat kabels en leidingen betreft is er een brede discussie geweest over een asbest-cementleiding van het drinkwaterbedrijf Evides, die daar in 1963 was gelegd. Die leiding kon geen enkele zetting verdragen. Omdat er te veel onzekerheid bleef over het gedrag van de leiding ná inundatie is besloten om extra toegevoegde omgevingswaarde te creëren door een nieuwe waterleiding aan te leggen.”

Eva: “Alle vergunningen voor het Hedwige-Prosperproject zijn aangevraagd tezamen met het Rijksinpassingsplan, opgesteld om uitvoering te geven aan het nationaal beleid en het verdrag met Vlaanderen. De rijkscoördinatie-regeling was van toepassing. Voor het project is vergunning verleend op basis van de Natuurbeschermingswet 1998, ontheffing flora-en faunawet, ontgrondingsvergunning binnendijs van de provincie en buitendijs van Rijkswaterstaat, een watervergunning en een ontheffing voor het onttrekken van wegen aan de openbaarheid.”

Richard: “ Voor het toekomstig beheer hebben we een belangstellingsregistratie uitgeschreven, waar partijen hun interesse kenbaar konden maken. Stich-

IDENTITEITSGERICHTE GEBIEDSONTWIKKELING ALS OMGEVINGSINSTRUMENT

ting het Zeeuwse Landschap bleek als enige te voldoen aan de criteria en is nu de beoogd beheerder. In het kader van recreatief medegebruik zijn op de panoramaheuvel onder andere een uitkijktoren met restaurant, een natuurpaviljoen/educatiecentrum, natuurhuisjes en panoramaterras gepland. Met het Zeeuws landschap wordt momenteel verkend wat hun rol en die van de streekhouders in de exploitatie van het restaurant zou kunnen zijn.

Archeologie

Archeologisch gezien is het gebied potentieel rijk aan vindplaatsen, wat bleek uit een eerder uitgevoerd bureau- en booronderzoek. Er is voor gekozen om geen nader onderzoek te doen, maar gewoon te beginnen. Met Gedeputeerde Staten van Zeeland, die bevoegd gezag is voor archeologische vondsten, is een werkwijze afgesproken waarbij binnen een week vondsten kunnen worden beoordeeld als waardevol of niet. Daardoor werd de voortgang zo min mogelijk gestoord. Dat was best een uitdaging, omdat er constant werd gegraven onder archeologische begeleiding. Door de late inpoldering van het gebied in 1907 zitten de bodemschatten waarschijnlijk dieper dan de ontgravings-

diepte, waardoor grote vondsten tot nu toe beperkt zijn gebleven. Wel is bijzonder dat in het veen middeleeuwse bewoning is aangetroffen.“

Onderzoek dijkdoorbraken

Sluitstuk van de werkzaamheden vormt uiteindelijk het weghalen van de Sieperdadijk en de Scheldedijk. Dat biedt deze polder de mogelijkheid om te worden gebruikt als living lab voor internationaal onderzoek naar dijkdoorbraken. Het Waterbouwkundig laboratorium Antwerpen en het STOWA zijn initiatiefnemer van een project om deze oude dijken te beproeven. Zij hebben regionale (water) beheerders en Nederlandse, Engels, Franse en Vlaamse partners gevonden met wie gezamenlijk de proeven worden georganiseerd.

Relatie met de omgeving

Richard: “De rode draad van de Hedwigepolder is toch de weerstand tegen de ontpoldering. Sinds mensenheugenis wordt in dit gebied een strijd gevoerd tegen het water. Het water was hier zowel vriend als vijand. Door opslibbing en inpoldering ontstond vruchtbare landbouwgrond. Het teruggeven van land aan het water is een breuk met het verleden, die mentaal veel doet met de

bevolking. Veel mensen ervaren het alsof zij uiteindelijk de strijd hebben verloren. Dat gevoel moet niet worden onderschat. De Provincie heeft altijd gezegd: ‘als er ontpolderd moet worden, dan doen we dat op de Zeeuwse manier’. Ondanks de protesten zijn wij altijd in gesprek gebleven met de bewoners. Met het Interreg-project Grenspark Groot-Saeftinghe zijn we begonnen met het praten met de bewoners. De boodschap was dat we ook wat goeds wilden doen in de streek samen met de streek. Dat hebben we gedaan met een identiteitsgerichte gebiedsontwikkeling. We zijn met de bewoners op zoek gegaan naar de identiteit van hun gebied. Uiteindelijk bleek dat de unieke identiteit van het gebied ‘natuur, landbouw en haven’ is. Er is een gebiedsagenda ontwikkeld voor het Grenspark Groot-Saeftinghe om de relaties tussen deze drie-eenheid te herstellen en de potentie van het gebied te vergroten. De aanpak begint zijn vruchten af te werpen. De laatste bijeenkomst met de bewoners ging niet meer over de ontpoldering, maar over wat we met de panoramaheuvel kunnen doen. Zij willen daar onderdeel van zijn en zien het inmiddels als ‘onze berg’. Daarmee lijkt het boek over de ontpoldering eindelijk te kunnen worden gesloten.”

Artist's Impression: RO&AD architecten en H+N+S+